

Kwaliteitsimpuls voor praktijkbeoordelingen

□ Bert Kok en Anneke Bax

In vraaggestuurd competentiegericht onderwijs leren studenten zelf een leerroute kiezen en uitstippelen. Met behulp van de opleiding stellen ze leervragen die daarbij leidend zijn. Nieuw is dat studenten ook zelf vorm kunnen geven aan hun assessmentprogramma. Hoe je als student je nieuw verworven competenties echter vervolgens moet laten beoordelen, is minder duidelijk, ook voor docenten. Binnen de Hogeschool Zuyd is een methode ontwikkeld waarmee studenten de stappen kunnen nagaan die leiden tot een valide beoordelingsvoorstel: een Integrale Beoordelings Constructie (IBC).

De context

Competentiegerichte opleidingen besteden veel aandacht aan het zelfstandig leren door de student. Uitgangspunt zijn de kerncompetenties, die nodig zijn voor het beroep. Studenten worden vertrouwd gemaakt met zaken als: het uitstippelen van hun eigen leerroutes, het op- en bijstellen van hun persoonlijk ontwikkelingsplan om bepaalde competenties te bereiken, het kiezen van leeractiviteiten die hiervoor het meest geschikt zijn, het beoordelen van het functioneren van medestudenten en zichzelf. Gedurende het curriculum nemen de studenten hun leerproces en assessment steeds meer zelf ter hand. Hiertoe moeten ze bewust worden van wat zij al kunnen en wat nog niet. Vanuit de opleiding wordt dit gestimuleerd met

behulp van een samenhangend pakket aan activiteiten, waaronder studieloopbaanbegeleiding, leeractiviteiten en assessments.

Zelfstandig leren is overigens iets anders dan geïsoleerd of alleen individueel bezig zijn; net zo min als dat het onderwijs geheel individueel ingericht zou zijn, of dat docenten geen les meer zouden geven of geen kennistoetsen meer zouden mogen afnemen. Het is ook geen kwestie van 'u (student) vraagt en wij (opleiding) draaien' – een veelgehoord misverstand – maar wél dat het onderwijs flexibeler is voor individuele leervragen, dat studenten als lerende professionals uit een bepaald onderwijsaanbod kunnen kiezen en zelf met beoordelingsvoorstellen kunnen komen. Dit vormt de kern van vraagsturing door de student en maatwerk vanuit de opleiding, zoals dit onder meer bij de Hogeschool Zuyd wordt gehanteerd (Ehlen, 2005; Geerbex & Schoenmakers, 2006).

Bewijsvoering door de student

Elke docent zal beamen dat 'het kunnen beoordelen' in het algemeen en het beoordelen van competenties in het bijzonder, niet eenvoudig is. Competenties worden pas zichtbaar door hoe studenten zich gedragen in een authentieke beroepssituatie (Bax, Castenmiller, Kok & Verwey, 2006).

Gedurende de opleiding wordt op verschillende manieren – en sterk variërend per opleiding – aandacht besteed aan het leren beoordelen van het functioneren van zichzelf en anderen. Te denken valt aan self- en peerassessment, en aan reflectie over eigen gedrag en attitude (zelfreflectie) en dat van anderen in een bepaalde context (bij een specifieke taak of bij een bepaald leertraject). Maar het beoordelen van een praktijktraject of stage is ingewikkelder, omdat er veel meer aspecten bij komen kijken. Stages worden vaak beoordeeld volgens standaardprocedures, vaak aan de hand van een stageverslag en evaluatiegesprekken; aandacht voor het valide toetsen van specifiek verworven competenties komt minder aan bod.

Om bewijsvoering te kunnen leveren over competent handelen, bijvoorbeeld in stages, is het nodig dat stu-

Studenten nemen hun leerproces en assessment steeds meer zelf ter hand

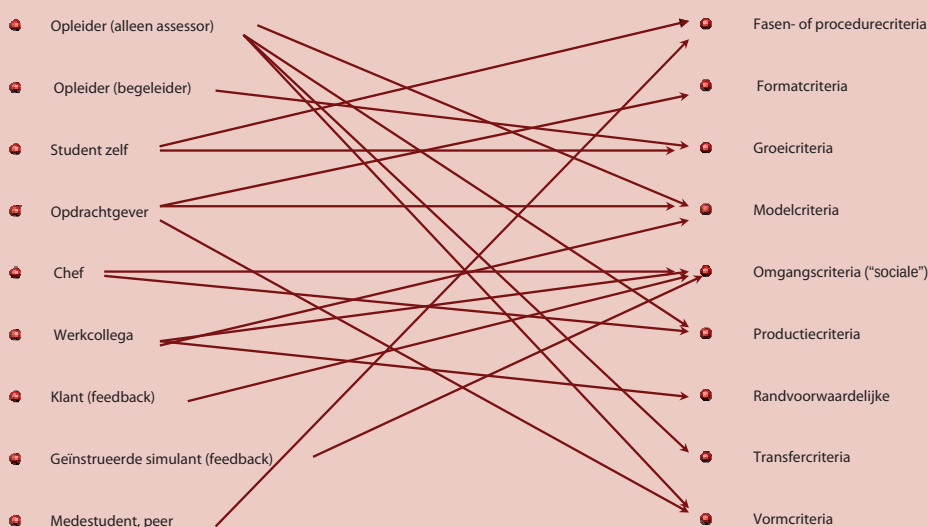

Figuur 1. Voorbeelden

Welke beoordelaar bij welke criteria?
Keuze voor soort expertise van beoordelaars bij een IBC

Categorieën beoordelingscriteria Integrale
beoordelings Constructie

IBC als ontwerpmethode voor studenten bij kritische bewijsvoering
(Bert Kok en Anneke Bax, Hogeschool Zuyd, maart 2007)

studenten zich realiseren hoe competent handelen is vast te stellen en te ontleden, welke constructies daarbij tot valide uitspraken kunnen leiden en welke constructies niet. Elke student moet, kortom, beschikken over een beoordelaarsperspectief. En de vraag is waar de student een dergelijk perspectief vandaan moet halen. Hiervoor kan het ontwerpen van een integrale beoordelingsconstructie door de student duidelijkheid bieden.

Wat is een IBC?

Een Integrale BeoordelingsConstructie (IBC) is een ontwerpmodel of methode, waarmee studenten stapsgewijs kunnen bedenken wat er nodig is om zelf een assessmentprogramma op te stellen, waarbij ook de opleiding en de beroepspraktijk worden betrokken. Uitgangspunt is de bewijsvoering door de lerende professional; dit met het accent op 'lerende'. Na het vooraf doorlopen van alle stappen kunnen studenten kiezen voor een beoordelingswijze van hun leertraject, die recht doet aan hun ontwikkeling tot professional. Dit werken zij uit in een voorstel dat ter goedkeuring aan de opleiding wordt voorgelegd.

Een IBC is bedoeld om studenten (en docenten) bewust te laten worden van de aspecten waarop beoordeling kan plaatsvinden, van de criteria die kunnen worden gehanteerd en van de verschillende competenties die door (verschillende) assessoren kunnen worden beoordeeld. Het is een verdere uitwerking van de controleschijf uit het Cocokompas van Kok (2005), een hulpmiddel voor studenten om een opdracht of taak te concretiseren, door te bepalen welke competentie zij (verder) willen gaan ontwikkelen, in welke context en in welke complexiteit.

Randvoorwaarden

Een IBC kan worden gebruikt als er sprake is van competentiebeoordeling binnen een leertraject van flinke omvang, zoals een stage of proeve van bekwaamheid, waarbij het gaat om de integrale benadering van het handelen van de student. Er moet sprake zijn van een maatwerkconstructie, waarbij studenten de mogelijkheid hebben om zelf voorstellen te doen over hoe zij hun leertraject willen vormgeven en willen laten beoordelen.

Elke student moet beschikken over een beoordelaarperspectief

Ontwerpeisen

De ontwerpeisen van een IBC zijn af te leiden uit de (beroeps)taak, de context, de competentieontwikkeling van de student en de leercontext. Studenten kunnen aan de hand van vragen in relatie tot deze vier aspecten een keuze maken voor eisen waaraan een IBC moet voldoen.

Rollen van betrokken partijen

Studenten moeten weten welke stappen zij moeten zetten ten aanzien van zichzelf, de begeleiding vanuit de opleiding en de praktijk. De opleiding moet professionals-in-wording kunnen begeleiden bij het verkrijgen van een beoordelaarperspectief en moet voorstellen van de studenten kunnen (goed)keuren. De praktijk levert de context waarin studenten de integratie van hun verworven competenties kunnen laten zien. Bij een leertraject kunnen studenten zich op uiteenlopende aspecten laten beoordelen. Hieruit moeten zij vooraf een keuze maken, passend in hun competentieontwikkeling. Natuurlijk zou het interessant zijn om op zoveel mogelijk aspecten te worden beoordeeld, maar dat is alleen al uit praktische overwegingen niet haalbaar en niet reëel. Om zoveel mogelijk aspecten te kunnen laten beoordelen, is een mix van 'soorten' assessoren gewenst, die ieder expert is op een bepaald gebied. Van assessoren kan niet worden verwacht dat zij alle aspecten die bij een bepaalde complexe competentie te onderscheiden zijn, kunnen beoordelen. Niet alleen vanwege de specifieke expertise die hiervoor soms nodig is, maar ook omdat een assessor de student niet in alle situaties meemaakt. Daarom is het verstandig dat studenten in hun voorstel ook aangeven welke 'soort' assessoren zij willen aantrekken voor het beoordelen van welke categorieën criteria.

Mix van assessmentvormen

Vanwege de complexiteit van beroepstaken is het niet mogelijk om met één eindtoets of assessment een totaalbeeld van de kennis, kunde en attitude van studenten te krijgen (Straetmans, Sluijsmans, Bolhuis & Van Merriënboer, 2003). Om de diverse aspecten van competentiebeoordeling aan de orde te kunnen laten komen, moet de student een keuze maken voor uiteenlopende toetsvormen uit de categorieën:

- Hands-ontoetsen (m.b.t. proces, product, mix).
- Hands-offtoetsen (m.b.t. procesverslag, videoverslag, memorandumrapport enerzijds, en gespreks- en pre-

sentatievormen anderzijds).

- Afgeleide toetsvormen (m.b.t. processimulatie, productsimulatie, mix).

Deze zijn uiteraard niet nieuw en worden hier niet verder toegelicht. Het is vooral bij geïntegreerde competentiebeoordeling wel noodzakelijk om niet voor één vorm te kiezen, maar voor een mix van vormen, zodat de vooraf gekozen criteria ook tot hun recht komen. Ook dit moeten studenten zich vooraf realiseren.

Het ontwerpen

In de vervolgbijdrage, te verschijnen in nummer 3 van Examens 2007, wordt ingegaan op vragen die bij het doorlopen van de ontwerpfasen van een IBC centraal staan, zoals:

- Het vaststellen van de ontwerpeisen. De watvraag. Daarbij draait het om de inhoudelijke vraag welke competenties op welk niveau bij het uitvoeren van welke activiteiten (ofwel beroepstaak) er beoordeeld moeten worden.
- Het vaststellen van de beoordelingscriteria. De hoevraag. Hoe is die uitvoering meetbaar en beoordeelbaar te maken?
- Het bepalen van de definitieve constructievorm. De vraag: waar meet ik? Welke toetsvorm of welk samenstel van toetsvormen leent zich het beste om valide vaststellingen te doen over de uit te voeren activiteiten(taken)?
- Het bepalen van de benodigde expertise van assessoren. Vraag: wie? Welk soort assessor met welke expertise is de aangewezen (aan te wijzen) persoon voor de (samenstellende delen van de) vaststelling?
- De controle op de totaalconstructie. De finale controlevraag: Kloppen de verbanden?

Conclusie

Inherent aan vraaggestuurd competentiegericht maatwerkonderwijs – zoals binnen Hogeschool Zuyd wordt toegepast – is dat studenten zelf de mogelijkheid hebben hun kritische bewijsvoering te leveren als zij van mening zijn dat ze voldoende competent zijn in een bepaalde beroepssituatie (de opleiding blijft eindverantwoordelijk voor de opgeleide). Om een voorstel hiervoor te kunnen doen, moeten studenten weten hoe zij bewijsvoering kunnen leveren over hun competent handelen en welke beoordelingsaspecten hierin zijn te onderscheiden. Dit is in praktijk onderbelicht.

Toetsen zouden startpunt van onderwijsontwikkeling moeten zijn

Het ontwerp Integrale BeoordelingsConstructie (IBC) is bedoeld om voor dit probleem een oplossing te bieden. De eerste reacties hierop van opleiders waren nogal wisselend: enerzijds enthousiasme omdat het inderdaad een houvast biedt, anderzijds een verzoeking dat het wel erg veel en vooral administratief werk is, als je een ontwerp-IBC geheel probeert te doorlopen. Dat klopt, het is ook niet de bedoeling dat een student alle stappen tot in de finesses beschrijft en vervolgens, na goedkeuring door de opleiding, ook nog eens alle uitwerkingen tot op de letter uitwerkt. Waar het om gaat is dat studenten (en docenten) zich realiseren dat er aan beoordeling veel verschillende aspecten vastzitten. Door een ontwerp-IBC te hanteren als checklist, op grond waarvan telkens keuzes worden gemaakt, wordt steeds duidelijker hoe competentiebeoordeling kan plaatsvinden.

Helaas worden er tot op de dag van vandaag toetsen ontwikkeld nadat het onderwijs (inhoud en didactische werkvorm) is bedacht, terwijl de toetsen startpunt van onderwijsontwikkeling zouden moeten zijn. De ontwerpstappen van een IBC doorlopen helpt mee aan de vormgeven van competentieontwikkeling in plaats van dat het de sluitpost is. Het gaat er bijvoorbeeld om dat de opleiding niet alleen weet dat een student zijn stage heeft gelopen, maar vooral hoe deze is verlopen, welke competenties hij zich heeft eigen gemaakt. Een IBC kan studenten motiveren om aan te tonen hoever ze zijn in hun ontwikkeling tot professional.

Het gebruik van samengestelde beoordelingsconstructies heeft daarbij tot voordeel dat de validiteit en betrouwbaarheid van de beoordeling groter worden. De validiteit neemt toe doordat beoordeling meer zal gebeuren met behulp van samengestelde beoordelingsconstructies; dit geldt in het bijzonder bij praktijkleren (stages).

Studenten kunnen door te denken vanuit IBC's zelf valide constructies ontwerpen en een actievere rol spelen bij het vaststellen (hanteren) en begrijpen van beoordelingscriteria.

Doordat meer beoordelaars worden ingeschakeld, zal ook de betrouwbaarheid toenemen.

Bovendien kan in samengestelde beoordelingsconstructies een extra beoordelingsmoment worden ingeruimd rond vragen naar transfermogelijkheden van de getoonde competenties. Anders gezegd: de cognitieve of vaardigheidscomplexiteit van een taak kan extra worden getoetst. Beoordelingsvarianten daarvoor zijn

bijvoorbeeld verslagen en/of gesprekken over centrale keuzemomenten uit een doorlopen proces. Maar ook schriftelijke of mondelinge verantwoording van een uitgevoerde taak in het licht van een afzonderlijk artikel of boek (die bijvoorbeeld een uitgesproken visie op het werk ofwel een nieuwe tendens in het werk beschrijven). De validiteit van het hele 'toetsgebouw' dat de student gedurende zijn opleiding tegenkomt, is niet alleen gebaat bij een diversiteit aan toetsvormen maar ook bij een diversiteit aan beoordelaars en beoordelingscriteria. Het werken vanuit IBC's verruimt een dergelijke diversiteit.

Literatuur

Bax, A.E., Castenmiller, C., Kok, E. & Verwey, R. (2006)

Toetsen van VCM: vraaggestuurd competentiegericht maatwerkonderwijs. In: H. van Berkel & A.E. Bax *Toetsen in het hoger onderwijs*. (2e herziene druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Ehlen, C.G.J.M. (2004) Maatwerk: een patroon wordt zichtbaar. Brochure. Heerlen: Hogeschool Zuyd.

Geerbex, A. & Schoenmakers, S. (2006) Praktijkleren op maat. Serie goede voorbeelden. Verpleegkunde in de praktijk: van kritisch bewijs tot meesterproef. Heerlen: Hogeschool Zuyd, Praktijkweb Programma Grensverleggend Onderwijs.

Kok, E. (2005) Het Cococokompas. Hulpmiddel bij concreet maken van vraag en bewijslast. Presentatie SBO-Jaarcongres dd. 22-6-2005 te Eindhoven.

Straetmans, G.J.J.M., Sluijsmans, D., Bolhuis, B.G. & Merriënboer, J.J.G. van (2003). Integratie van instructie en assessment in competentiegericht onderwijs. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs* 21(3) 171-199.

Noot

Dit artikel is een bewerking van de presentatie gehouden op het congres Toetsen en beoordelen in het hoger onderwijs op 18-04-2007 te Eindhoven.

□ B. Kok en A. Bax zijn werkzaam als toetsadviseurs bij het programma Grensverleggend Onderwijs van Hogeschool Zuyd.